

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»**

В І С Н И К

**НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
ВІННИЦЬКОГО ГУМАНІТАРНО - ПЕДАГОГІЧНОГО
КОЛЕДЖУ**



ВИПУСК № 3 (50)

**СПЕЦІАЛЬНИЙ ВИПУСК
(ЗБІРНИК КОНФЕРЕНЦІЙ)**

Вінниця, 2025

ВІСНИК НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу
РІШЕННЯ

Національної ради України
з питань телебачення та радіомовлення
щодо реєстрації суб'єкта друкованих медіа
№ 967 від 28 вересня 2023 року
Ідентифікатор медіа – R30-01367
Журнал

Журнал присвячений висвітленню широкого спектру теоретичних та прикладних проблем педагогіки, психології, окремих методик та філології, підтримує традиції інтеграції вишівської науки з практикою, сприяє поширенню досвіду наукової, науково-педагогічної та виробничої діяльності, становленню кадрів вищої кваліфікації; розрахований на спеціальну категорію читачів, зокрема педагогічних та науково-педагогічних працівників закладів вищої, середньої та дошкільної освіти, здобувачів освіти та молодих науковців.

Вісник заснований у січні 2012 року, виходить 3 рази на рік

Мова видання: українська, англійська

Тематичні напрями Вісника:

- Інтеграція науки та практики як механізм ефективного розвитку
- Педагогічні та лінгвістичні аспекти викладання
- Германістика та славістика у сучасному науковому просторі
- Психолого-педагогічні умови формування та розвитку особистості вихованця
- Лабораторія педагогічної майстерності та професійного саморозвитку педагога
- Дисемінація передового педагогічного досвіду
- Challenges in Education
- Відомі імена року
- Проби пера
- Конкурси
- Рецензії

Номер затверджено на засіданні Вченої ради
КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»
Протокол № 5 від 20 листопада 2025 року

Головний редактор: директор КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж», спеціаліст вищої категорії, викладач-методист Войцехівський К.Ф.;
відповідальний редактор: методист коледжу, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, Руда Т.В., **медіа-редактор:** канд.пед.наук, доц. Марценюк О.Г.

Редакційна колегія: д-р.пед.наук, проф. Мисліцька Н.А., д-р.філол.наук Войцехівська Н.К., канд.філол.наук, доц. Січкарь С.А. (Уманський державний педагогічний університет ім. П. Тичини)

Відповідальність за зміст статей несуть автори
Матеріали видаються в авторській редакції

В 53 Вісник науково-методичних досліджень Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу : Випуск 3(50) /за заг. ред. К.Ф. Войцехівського. Вінниця : Твори, 2025. 266с.

© КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж», 2025

ЗМІСТ

СЛОВО РЕДАКТОРА

РУДА ТЕТЯНА, АТЕСТАЦІЙНИЙ ПЕРІОД: МАРШРУТНИЙ ЛИСТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ ПЕДАГОГА.....	7
---	----------

ФІЛОЛОГІЧНІ ГОРИЗОНТИ: НАУКОВИЙ, ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ, ФІЛОСОФСЬКИЙ, СОЦІАЛЬНИЙ, ІНКЛЮЗИВНИЙ, НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИЙ ВЕКТОРИ

СКРИПНИК НАДІЯ, ЛЕБЕДЬ ЮЛІЯ, КОГУТЮК ОКСАНА, МЕДВЕДЄВА ЛІЛІЯ, ІННОВАЦІЙНІ ПРАКТИКИ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....	11
ГРИМАШЕВИЧ ГАЛИНА, УТОЧНЮВАЛЬНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ ЯК СКЛАДНИК СИНТАКСИЧНОГО ПРОСТОРУ ПРОЗОВИХ ТЕКСТІВ ЗБІРКИ СЕРГІЯ ЖАДАНА «АРАБЕСКИ»	17
КОСТЬ МАР'ЯНА, ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ФЕМІНІТИВІВ У МОВЛЕННІ УКРАЇНЦІВ.....	19
БЕРЕЗОВСЬКА ВІТАЛІНА, ГОНТАР НАТАЛІЯ, ХАРАКТЕРИСТИКА ОНЛАЙН-СЕРВІСУ КАНОТ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ДЛЯ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ, ПОВТОРЕННЯ ТА ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ	26
ДІБРОВА ОЛЬГА, ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	30
СТРЕМБІЦЬКА ЛАРИСА, КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПОЛЬСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У НАВЧАННІ ПОЛЬСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНСТРУМЕНТУ МІЖКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ.....	33
ФЕДОРЦОВА ОЛЕНА, МЕТОД КРЕАТИВНОЇ СТРУКТУРОВАНОЇ ІМПРОВІЗАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-ФІЛОЛОГІВ.....	36
ЦЕПКАЛО ТЕТЯНА, ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ У ПІДЛІТКОВІЙ ПЕРІОДИЦІ	39
МАРЦЕНЮК ОЛЕНА, ВИШНЕВСЬКА ЮЛІАНА, ФУРМАНЮК НАТАЛІЯ, КРИВОШЕЄВА ЛІЛІЯ, НАЗАРОВА АНЖЕЛІКА, ТВОРЧІСТЬ ПЕРЕКЛАДАЧА ЯК СПІВТВОРЧІСТЬ: СОЦІОЛІНГВАЛЬНИЙ ТА ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ.....	46
ЛУЦИНКЕВИЧ ЛЮДМИЛА, РЕФЛЕКСИВНА СКЛАДОВА У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ	54
БАРЩЕВСЬКА ІННА, РОЛЬ КАЗКОТЕРАПІЇ В ОСМИСЛЕННІ ВАЖЛИВИХ ЖИТТЄВИХ ЯВИЩ, ЗАСВОЄННІ ЦІННОСТЕЙ І МОРАЛЬНИХ НОРМ	59
БЕВЗА ДІАНА, РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ЖІНОЧОГО ГОЛОСУ У ДИСКУРСІ СУЧАСНОЇ ПРОЗИ.....	61
ВІННИЦЬКА АННА, ЕТИМОЛОГІЯ АНГЛОМОВНОЇ СУЧАСНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ТА ЇЇ ПЕРЕКЛАД НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ	65
ГАЛЬЯНОВА ОЛЕНА, ГОТОВНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ДО ПОДОЛАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ВТРАТ У СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	69
ІЩУК ВІКТОРІЯ, ШЕВЧУК АННА, ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	74
КІСЕЛЬОВ ДМИТРО, МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ Е.М. ХЕМІНГУЕЯ: РАННІЙ ЕТАП.....	79

ПЛАХОТНЮК ВІКТОРІЯ, ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ.....	85
ПОГОРЄЛОВА АЛІНА, ЕТИМОЛОГІЯ АНГЛІЙСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ТА ЇХНІ УКРАЇНСЬКІ ЕКВІВАЛЕНТИ.....	90
РОМАНУХА ЮЛІЯ, СКРИПНИК НАДІЯ, КЛОЧКО ТЕТЯНА, РОСЛА ІРИНА, ІНКЛЮЗИВНИЙ ПРОСТІР ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД.....	94
КУШКО ІГОР, ЛИСАК ІГОР, ПІДГОТОВКА ДО НМТ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ: АНАЛІЗ ВИКЛИКІВ ТА СТРАТЕГІЧНІ РІШЕННЯ.....	98
ЗРАЛКО АННА, СУЧАСНІ МОВНІ ТРЕНДИ В РЕКЛАМІ ТА МАРКЕТИНГУ.....	101

РОЛЬ І ЗНАЧЕННЯ ОСВІТИ У ЗБЕРЕЖЕННІ І РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

ШАПОВАЛОВ ВОЛОДИМИР, РОЛЬ ЗНАННЯ ІСТОРІЇ В СТАНОВЛЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ.....	106
КОЗІГОРА МАРІЯ, ОСВІТА ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ.....	110
МАРЧУК СЕРГІЙ, ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА ЗА КНЯЗЮВАННЯ ЯРОСЛАВА МУДРОГО.....	113
ДЖУРАК СЕРГІЙ, ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНА ОСВІТА У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО.....	116
МАКУШЕНКО СВІТЛАНА, КЛЮЧ ДО УСПІХУ: ЧОМУ ОСВІТА ЗАЛИШАЄТЬСЯ НАЙВИЩОЮ ЦІННІСТЮ.....	120
СМУШКО ВЛАДИСЛАВ, ТРАДИЦІЇ КОЗАЦЬКОЇ ВІЙСЬКОВО-ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ.....	123
МАРТИНЮК ЛЕСЯ, МАРТИНЮК ВАДИМ, ОСВІТА ЯК КАТАЛІЗАТОР САМОІДЕНТИЧНОСТІ.....	129
СМАКОТА ЛАРИСА, ПАНАСЕНКО ТЕТЯНА, СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ.....	129
ТОКАР ЛЮБОВ, РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПРОЦЕСІ МЕДІАОСВІТИ.....	135
КРЕВСЬКА ХРИСТИНА, ІНКЛЮЗИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ПРЕДМЕТУ “Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ” У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	140
ВОЙТЕНКО ГАЛИНА, ФЕЩЕНКО ЮЛІЯ, ПУБЛІЧНІ ПОДІЇ ЯК ОСВІТНІЙ РИТУАЛ: ФОРМУВАННЯ КОЛЕКТИВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЧЕРЕЗ СВЯТКУВАННЯ.....	142
КУРИЖКА ВІКТОРІЯ, ТАРАСЮК ОЛЬГА, РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ.....	144
СИНЄГУБ ЯРОСЛАВА, ДЖУГОСТРАНСЬКА ІРИНА, ОСВІТА І НАЦІОНАЛЬНА СВІДОМІСТЬ: МІСІЯ В УТВЕРДЖЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ.....	147
ЧЕМЕРИС ІРИНА, КОВАЛЬЧУК ІРИНА, ОСВІТА ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	149
ЗАГОРУЙКО НАТАЛІЯ, ЛЕБЕДИНЦЕВА ОЛЕКСАНДРА, ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ.....	153

ЗАЙЧЕНКО ІВАН, ПОГЛЯДИ ГРИГОРІЯ ВАЩЕНКА НА РОЗВИТОК СИСТЕМИ ОСВІТИ В САМОСТІЙНІЙ УКРАЇНІ	157
ЯРОВА АНАСТАСІЯ, ВПЛИВ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ ПОЛІПШЕННЯ МОТИВАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТУ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ.....	161
КАЗАК ОЛЕКСАНДР, ОСВІТА ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ТА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ.....	164
КОБУК ОКСАНА, СМОКОВИЧ ТЕТЯНА, ПЕДАГОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ РОБОТИ З МУЗИЧНО ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ	166
КУЗЬМИНСЬКА ДІНА, ТВОРЧИЙ ВИМІР ОСВІТИ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА УМОВА РОЗВИТКУ ТА ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ОГЛЯД ІДЕЙ КЕНА РОБІНСОНА.....	168
ОЖГО ДАРИНА, БУГАЙЧУК АНАСТАСІЯ, ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ.....	171
ПЕТРУК АННА, ІНТЕРАКТИВНІ ФОРМИ РОБОТИ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	174
СУПРУН ЯНА, НАУМИЧ ВАЛЕРІЯ, МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	176
САВЧУК ОКСАНА, ОСТАПУК ВІКТОРІЯ, ФОРМУВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЧЕРЕЗ ГРУПОВІ ФОРМИ РОБОТИ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ	178
СТАНКЕВИЧ ІННА, НАВЧАННЯ ЯК ДІАЛОГ: РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ТА ПРИЙНЯТТЯ ЧУЖОЇ ДУМКИ	180
ЛЯШУК ДАРИНА, СУПРУНОВА АННА, ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ	184
КНЯЖУК ГАЛИНА, СВІТ ГРИ – СВІТ ЕМОЦІЙ: РОЛЬ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФОРМУВАННІ ПОЗИТИВНОГО НАСТРОЮ ДИТИНИ.....	186
ЛЮБОВ КИРЧ, ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВОЇ ТА КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ	191
ШЕВЧУК ОЛЕКСАНДРА, ГЕДЗ ДАР'Я, ВСЕБІЧНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ У СУЧАСНІЙ РОДИНІ	195
ОСИП ЮРІЙ, ОСИП МАРІЯ, ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ МАЙБУТНІХ СТОМАТОЛОГІВ ЗАСОБАМИ НАВЧАННЯ БІОХІМІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ....	199
ГОЛЯ ГАЛИНА, ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ.....	204
СВЯТЕНКО БОГДАНА, РІЗНІ ПОГЛЯДИ НА КОНЦЕПЦІЮ СЛОВА “WAR”	207
ПРИСЯЖНЮК ОЛЬГА, МОВНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА МОВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ.....	211
ЛИСИЙ АНАТОЛІЙ, ПОЧАТКОВА ОСВІТА ПІД РУМУНСЬКОЮ ОКУПАЦІЄЮ В ОДНОМУ ПОДІЛЬСЬКОМУ СЕЛІ (1941-1944).....	215
КУШКО ІГОР, ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: АНАЛІЗ НОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА	219
БУГА ОКСАНА, СУЧАСНИЙ СТАН ТА РИЗИКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	222

ОСАДЧУК АЛЛА, УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ШТРАФУ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ СТОРОНИ ПИТАННЯ.....	228
МАРІЯ – ВІКТОРІЯ ВІКТОРУК МАДЯРА, ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА ХРИСТІЯНСЬКИХ ЦІННОСТЯХ.....	230
ГАЛАЙДА СТАНІСЛАВ, ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОМФОРТ У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ ЯК УМОВА ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ	233

МЕТОДИЧНА СКАРБНИЧКА

ІВАНОВА НАДІЯ, «ДІТЛАХИ В САДОЧКУ ГРАЛИ – СВЯТО РАДО ЗУСТРІЧАЛИ»	236
НАГОРНЮК ВАЛЕНТИНА, МАЗУР АЛЬБІНА, РОЗВИТОК МУЗИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНОЇ ТА ІНСТРУМЕНТАЛЬНОЇ ІМПРОВІЗАЦІЇ.....	240
МАШТАЛЯР ЙОСИП, ФОРМУВАННЯ СЦЕНІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ МИСТЕЦЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ.....	244
МЕЛЬНИК ЄВГЕН, ФУТЗАЛ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ШКОЛЯРІВ	246
МЕЛЬНИК СВІТЛАНА, РОЛЬ ВИКЛАДАЧА З ДОДАТКОВОГО МУЗИЧНОГО ІНСТРУМЕНТУ У ФОРМУВАННІ ТВОРЧОЇ ІНІЦІАТИВИ ТА ІНТЕРЕСУ ДО МУЗИКИ.....	250
СЛОБОДЯНЮК ОЛЕНА, КОМПЛЕКС ІГРОВИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ РОЗВИТКУ СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В ПРОЦЕСІ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВОЇ РОБОТИ.....	255
ТЕРЕПА АЛЛА, МЕТОД ПРОЕКТІВ ЯК ОДНА З ПРОВІДНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ В ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕДЖІ	262

ВИМОГИ

до підготовки науково-методичних статей

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Булах І. С. Витоки особистісного зростання людини. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки : збірник наукових праць*. 2017. Вип. 6 (51). С. 53–64.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. – Вид. друге, доп. і випр. Рівне: Волинські обереги, 2011. 552 с.
3. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. – 424 с.
4. Журавльова Л. П. Особливості емоційного інтелекту особистості, яка схильна до ризику. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2019. Вип. 60. С. 112–125.
5. Клевака Л. П., Гришко О. І., Заїка В. М. Розвиток емоційного інтелекту дітей дошкільного віку / Л. П. Клевака, О. І. Гришко, В. М. Заїка // *Технології розвитку інтелекту*. 2022. Т. 6, № 1 (31). URL: http://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/590
6. Павелків Р.В., Цигипало О.П. Дитяча психологія: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Рівне: 2006. 525 с.
7. Половина О. Ранній розвиток дитини: потреба соціуму чи батьківські амбіції? URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24917/1/O_Polovina_.pdf

Стаття надійшла до редакції
12 жовтня 2025 р

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ Е.М. ХЕМІНГВЕЯ: РАННІЙ ЕТАП

УДК 821(73).09Хемінгуей

КІСЕЛЬОВ ДМИТРО,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри зарубіжної літератури та основ риторики
КЗВО «Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»

Закінчивши роботу над нарисом «Портрет Хемінгуея» (1961), американська журналістка Ліліан Росс зізналася, що хотіла розповісти про людину, «у якої вистачило мужності бути несхожим ні на кого в світі». Його покликання, пише Росс, - «жити повним життям і постійно з властивою йому безмежною великодушністю ділитися своїм досвідом з іншими, щоб і вони пізнавали щастя життя». Щастя ж для Ернеста Міллера Хемінгуея полягало в тім, щоб любити, крім власних дітей, «три континенти, кілька літаків і кораблів, океани, своїх сестер, своїх дружин, життя і смерть, ранок, полудень, вечір і ніч, честь, поспіль, бокс, плавання, бейсбол, стрілянину, риболовлю», а також – «читати і писати» ...

Романіст і майстер короткого оповідання, журналіст і драматург, спортсмен і запеклий мандрівник, він був щирим сином свого бурхливого часу. Хемінгуей відчував потребу знаходитися в найбільш гарячих точках планети, щоб «писати правду - що усяка війна - гидота» і внести свій посильний внесок у боротьбу за справедливість.

Виробивши свій стиль, Хемінгуей писав про важливі і трагічні сторони людського існування і події суспільно-політичного життя своєї епохи. Його головні теми — людина і війна, людина і природа; їхній філософський аспект — виявлення сутності людини, яка веде бій, що не припиняється. Жорстокість світу втілюється в метафорі війни, що йде не тільки на фронті, але й у

«мирний час», «у наш час», як назвав Хемінгуей першу збірку своїх оповідань. У контексті творчості Хемінгуея поняття «втрачене покоління» сполучається з поняттям про покоління, для якого війна не закінчена. Метафора війни пов'язана з метафорою кориди, а образ арени, на якій відбувається бій матадора з биком, співвідноситься з образом жорсткого світу, у якому герой Хемінгуея «б'ється, поки він живий»; не боячись поразки, він залишається непереможеним. «Людина не для того створена, щоб зазнавати поразку. Людину можна знищити, але її не можна перемогти», — стверджує Хемінгуей у повісті «Старий і море». Але йому ж належать слова: «Переможець не одержує нічого». У зображенні Хемінгуея світ, відзначений печаткою війни, трагічний.

Ернест Хемінгуей народився в родині лікаря в передмісті Чикаго Оук-Парку. Батько Хемінгуея любив і розумів природу, брав сина із собою на полювання, разом з ним бував в індієських селищах, жителів яких лікував. Главою родини була мати, що мала сильний і владний характер. Мати дала синові музичну освіту, стежила за його успіхами в грі на віолончелі. Учився Хемінгуей у школі Оук-Парка, захоплювався літературою і спортом, співробітничав у шкільних журналах. Під час канікул відправлявся на заробітки, працював на фермах, мийником посуду, спілкувався з людьми різних професій. Батько з дитинства прищеплював йому любов до спорту, полювання і риболовлі. Цим захопленням Хемінгуей був вірний і надалі, вони визначили тематику багатьох його творів.

Закінчивши школу, у 1917 році Хемінгуей виїхав у Канзас-Сіті (столицю штату Канзас), де почав працювати репортером у газеті «Стар», публікуючи повідомлення у відділі подій і карної хроніки. З цього часу починається його діяльність журналіста. Тут відпрацьовує він необхідні прийоми письма:

«Пиши короткими реченнями. Перший абзац повинен бути короткий. Мова повинна бути *сильною*. Стверджуй, а не заперечуй. Бійся жаргонних слів, особливо коли вони стають загальновживаними. Уникай прикметників, особливо таких пишних, як «приголомшливий», «чудовий», «грандіозний», «величний». Єдине варте в формі розповіді — це об'єктивне викладення. Ніяких «плинів свідомості». І нема чого грати стороннього спостерігача в одному абзаці і всезнаючого Господа в наступному. Отже, ніяких отаких штучок», — повчав газетярів старий газетний вовк Л. Моїс.

Уроки, отримані в школі журналістики в Канзас-Сіті, були сприйняті молодим репортером Хемінгуеєм як основа його наступної багаторічної роботи кореспондентом. Він вигострював і удосконалював свій стиль письма, названий ним «телеграфним», і саме в цей час зрозумів, як важко писати просто про прості речі.

Естетичні погляди Хемінгуея формувалися під впливом багатого життєвого досвіду, журналістської школи, знайомства з творчістю письменників — класиків і сучасників. Зі своїх американських попередників він цінував Генрі Джеймса, Стівена Крейна і Марка Твена, чий роман «Пригоди Гекльберрі Фіна» вважав «книгою, з якої вийшла вся американська література». Із сучасників любив Скотта Фіцджеральда і Шервуда Андерсона; у 20-і роки був захоплений метрами модернізму — Джойсом, Паундом, Стайн. На його відносини з Фолкнером наклав печатку дух суперництва. Драйзера він вважав «старим», чия творчість пов'язана з етапом, що минув. Його захоплювали роман «Мадам Боварі» і самодисципліна Флобера, талант Кіплінга, роман «Червоне і чорне» Стендаля й опис битви під Ватерлоо в «Пармській обителі». Кращою книгою про Першу світову війну він вважав «Вогонь» Барбюса.

Навесні 1918 року, вступивши шофером до американського загону Червоного Хреста, Хемінгуей відправляється в Італію і, хоча до діючої армії він не був призваний через слабкий зір, бере участь у боях на палю-австрійському фронті.

Одержавши важке поранення в ногу, три місяці проводить у міланському госпіталі. З Італії він посилає репортажі в газети США. Вийшовши з госпіталю раніше відведеного для лікування терміну, зараховується до піхотного полку. Після закінчення війни повертається в Оук-Нарк.

Наприкінці 1921 р. після короткої поїздки додому, Хемінгуей знову приїжджає в Європу, цього разу - як кореспондент «Торонто дейлі стар», відвідує Близький Схід, пише статті і оповідання, живе в Парижі. Тут починається його літературна біографія, про що письменник розповів у книзі «Свято, що завжди з гобою» (1964 р.) У 1923 р. з'являється перша книжка Хемінгея «Три оповідання і десть віршів», у 1924 р збірка прозаїчних мініатюр «У наш час».

Рання творчість Хемінгуея зазвичай співвідносять з темою «втраченого покоління» (її розробляли також Френсіс Скотт Фіцджеральд, Джон Дос Пассос, Ричард Олдінгтон, Еріх Марія Ремарк та ін.). Його герої, що ще не зміцніли морально і життєво, потрапляли в горно світової війни, а потім приходили додому, усунуті «від діяльності, від прагнень, під прогресу». Такі, наприклад, Кребс (оповідання «Вдома») і Джордж (розповідь «Кішки під дощем»). Образи «втрачених» молодих людей з'являються й у першому романі письменника — «І сходить сонце» (у британському виданні «Фієста», 1926 р.).

Основні вимоги, що Хемінгуей пред'являв до себе як до письменника, - правдивість, неупередженість, уміння зрозуміти людину і те, про що пишеш («не судити, а зрозуміти»). «Немає на світі нічого сутужніше, — стверджував Хемінгуей, — ніж писати

просту чесну прозу про людину. Спочатку треба вивчити те, про що пишеш, а потім треба навчитися писати. На те й інше іде ціле життя... І якщо писати правдиво, усі соціально-економічні висновки будуть напрашуватися самі собою». Щирий художник, вважав Хемінгуей. бере те, що було досягнуто до нього, а потім йде далі і створює своє, нове. Завдяки талантові і безустанній роботі Хемінгуей спін справжнім майстром, писав просту чесну прозу усе своє життя і вже за життя був визнаний класиком американської літератури.

У книзі «Смерть після полудня» (1932) Хемінгуей визначив особливість своєї художньої манери, «теорію айсберга»: «Якщо письменник добре знає те, про що пише, він може опустити багато чого з того, що знає, і, якщо він пише правдиво, читач відчує все опущене так само сильно, як якби письменник сказав про це. Величавість руху айсберга в тім, що він тільки на одну восьму піднімається над поверхнею води». Хемінгуей прекрасно знав те, про що писав. Він говорить про все лаконічно і просто, але в глибинах підтексту ховається багато чого: біль і розпач, розчарування, надія, упевненість, байдужість, сила почуттів, ніжність і гнів.

Принцип «айсберга» реалізований у оповіданнях збірки «У наш час», де важливу роль грають **глибини підтексту й авторська інтонація**. Письменник не просто оповідає про події, а передає дії, відтінки настроїв і почуттів, згадує, здавалося б, незначні деталі, якийсь момент у житті героя, але з усього цього складається образ світу і часу, у якому живуть люди. Мова йде про людей воєнного покоління, про їхнє сприйняття світу, враженого війною.

Центральна фігура — Нік Адамс, який повернувся з фронту в рідні місця. Він прагне забути про війну, але пам'ять не дозволяє. Кожному оповіданню передую

мініатюра, що відтворює епізод війни або кориди. Оповіданню «Вдома» передують рядки про артилерійський вогонь по окопах; оповіданню «Щось скінчилося» — рядки про вбивство німецького солдата, що перелазить через огорожу в сад: «Ми дочекалися, коли він перекине ногу на нашу сторону, і ухлопали його. На ньому була безліч всякої амуніції. Він роззявив рота від подиву і звалився в сад...» У мініатюрі, що передує розповіді «Кішка під дощем», відтворений епізод кориди: поранений кінь, в якого б'є струменем кров з рани, і пікадор, що погрожує бикові списом.

У чергуванні оповідань про післявоєнне життя і сцен боїв передано особливість роботи пам'яті героїв: забути війну вони не можуть, вона живе в їхній свідомості, хоча вони вже вдома, розмовляють із близькими людьми, ловлять рибу, подорожують. Але щось скінчилося, змінилося, необхідно знайти опору. Нік Адамс черпає сили в спілкуванні з природою (оповідання «На Біг-Рівер»). Ліс, ріка, плескіт води, нагріта сонцем земля — у всьому цьому він шукає заспокоєння від пережитих потрясінь. Назва збірки запозичена з повсякденної молитви: «Пішли нам світ, о Господи, у наш час».

Головний герой оповідання «Вдома» Кребс іде на фронт із методистського коледжу. Атмосфера в родині цього хлопця, як стане ясно пізніше, нагадує ту, що панує в будинку Ніка Адамса: молитви перед обідом, розмови про Царство Боже, про те, що «Бог усім велить працювати». Герой, що виріс у стерильному вакуумі родини і коледжу, відправляючись воювати, відчуває, напевно, якийсь щиросердечний підйом, але там, на фронті, втрачає всі ілюзії. Автор не говорить про це прямо, однак і непрямі прикмети досить виразні. «Є фотографія, на якій він і ще один капрал зняті десь на Рейні і двома німецькими дівчатами. Мундири на Кребсі і його приятелі здаються занадто вузькими. Дівчата некрасиві. Рейну на фотографії не

видно». У цих декількох фразах читається приземленість, антиромантичність, смутність перебування Кребса в армії.

Були ще бої «під Белло, Суассоном, у Шампані, Сен-Мийєлі й в Аргоннському лісі», де молодому солдатowi приходилося несолодко. У самому оповіданні про це знов-таки не говориться, але в мініатюрі, що йому передує, безіменний солдат під час артобстрілу молиться про порятунок. Волонтером, що від страху пригорнувся до землі, цілком міг бути і Кребс. Саме тоді він втратив емоційну сприйнятливість, саме там придбав життєвий досвід («він навчився цьому в армії» - ця фраза неодноразово повторюється в оповіданні).

Приїхавши в рідне місто. Кребс розуміє: те значне, можливо, навіть героїчне, що, на його погляд, «личить робити чоловіку», нікого тут не цікавить. Героїв «уже перестали ушановувати. Він повернувся занадто пізно... У місті до того наслухались розповідей про німецькі звірства, що справжні події вже не справляли враження». Місто байдуже до таких, як Кребс, а сам Кребс байдужий до міста, до післявоєнного життя. В фіналі оповідання він йде на шкільний двір, де мав відбутися бейсбольний матч і його сестра Елен буде подавати так, як колись навчив її він. Кребс. Інших способів «реалізувати себе» і одержати задоволення письменник героєві не надає.

У 30-і роки Хемінгуей подовгу живе і працює в Парижі. Тут він знайомиться з Гертрудою Стайн, Джеймсом Джойсом, Езрой Паундом, відвідує майстерню Пабло Пікассо, зустрічається з Фіцджеральдом, зав'язує дружбу з художниками, скульпторами, із захопленням осягає таємниці мальовничої майстерності французьких імпресіоністів і постімпресіоністів, і насамперед Сезанна. Разом із друзями відвідує Іспанію під час традиційних свят, що супроводжуються

боями биків. Вихід у світ роману «Прощавай, зброе!» приносить Хемінгуею світове визнання.

Якщо збірка оповідань «У наш час» тільки констатувала відчуття розгубленості, а роман «І сходить сонце» показав «втрачених» молодих людей вже в післявоєнному світі, що марнують життя, щоб прогати жах перед реальністю і почуття безвиході, то роман **«Прощавай, зброе!»** був покликаний досліджувати причини появи «втраченого покоління».

Герой роману, лейтенант Генрі, американець, що добровільно вступив до італійської армії, піддавшись шовіністичній пропаганді, alter ego самого автора, на власному гіркому досвіді пізнає безглузду і жорстоку сутність війни. Дегероїзація війни, пізнання лейтенантом Генрі її щирої суті є головною темою роману, заявленою автором уже на його перших сторінках: чарівний осінній ландшафт, чиста вода гірської річки і колони військових, що рухаються і вносять дисонанс у цю природну красу і гармонію, і нищать її. «Потім прийшли дощі, а разом з дощами — холера, але її вчасно удалося зупинити, і в армії від неї вмерло тільки сім тисяч чоловік». Так гуманістична трагедія, якою є смерть людини, будь-якої людини, під час війни, що знецінює людське життя, перетворюється на безлику статистику.

Хемінгуей ретельно і психологічно точно простежує в романі поступове протверезіння лейтенанта Генрі від шовіністичного чаду, збагнення ним суворої правди. Для посилення основної ідеї роману про війну як про безглузду бойню Хемінгуей йде на порушення деяких важливих деталей власної біографії. Сам Хемінгуей був поранений, коли намагався винести з вогню товариша; його автобіографічний герой отримує важке поранення в найпрозаїчніший спосіб, під час трапези в траншеї.

З часом рокантенівська «нудота», що супроводжує, за Сартром, пізнання світу,

приводить героя до того, що для нього «абстрактні слова, такі, як «слава», «подвиг», «доблесть» або «святиня», були непристойні поруч з конкретними назвами сіл, номерами доріг, назвами рік, номерами полків і датами», а жертви військових дій відрізнялися від чикагських босень тільки тим, що «тут м'ясо просто заривали в землю».

Кульмінаційним моментом роману стає поразка італійців при Капорето, сцена, у якій італійська військова поліція розстрілює офіцерів, що виходять з оточення, у яке італійська армія потрапила з вини власного бездарного керівництва. Герой рятується втечею, стрибнувши в ріку, і вода «змиває з нього гнів разом з почуттям обов'язку». Відтепер він вирішує укласти сепаратний мир з війною.

Це роман про війну і про любов. Любов американця лейтенанта Фредеріка Генрі і сестри милосердя англійки Кетрін Барклі зароджується у фронтовому госпіталі. Вони прагнуть уберегти своє щастя, врятуватися від війни «залишитися вдвох проти всіх інших у світі». Але страждання і смерть наздоганяють їх. Чи можна уберегти любов у світі страждань, крові, смерті? Концепція світу в романі трагічна.

У мирній Швейцарії, де герой знаходить притулок від війни разом зі своєю коханою Кетрін Барклі, доля, що втілює невблаганну логіку війни, покликаної знищувати, знаходить героя. Під час пологів умирш його комиш, гине і син, а сам Генрі, роздавлений горем, залишений автором під дощем, споконвічним символом нещастя в романі, на вулицях далекого йому містечка. Його історія теж закінчена.

У **передмові**, написаній Хемінгуеєм до видання роману «Прощавай, зброе!» у 1948 році, письменник розповів, як він працював над романом, відзначивши: «Мене не засмучувало, що книга виходить трагічною, тому що я вважав, що життя — це взагалі

трагедія, результат якої вирішений». Хемінгуей знову підкреслив і той висновок, якого він дійшов, пройшовши через кілька воєн: «Автор цієї книги переконався, що ті, хто бореться на війні, найбільш чудові люди... зате ті, хто затіває, розпалює і веде війну, — свині, що думають тільки про економічну конкуренцію і про те, що на цьому можна нажитися».

Вже в перших творах Хемінгуея складається основний тип його героя, нерв особистості якого у стоїчному проходженні особисто сформульованому кодексові честі, хоча з прагматичної точки зору подібний стоїцизм не приводить ні до яких практичних результатів. У Хемінгуейському світі поняття «перемога» і «поразка» міняються місцями. Одну зі своїх статей 20-х рр. Хемінгуей озаглавить: «Переможець не одержує нічого». Натомість перемогу, моральну перемогу, його герої часто знаходять у поразці. Такий шлях шукань усіх героїв Хемінгуея, найвищим виразом якого стане історія Старого в повісті «Старий і море» (1952), підсумована автором у сентенції, що є кредом його творчості: «Людину можна знищити, але її не можна перемогти».

У ранніх творах Хемінгуея визначилася також його творча манера, його стиль. Для його прози характерна крайня стислість, лапідарність оповіді, нетерпимість до пишномовного слова, до риторики і слізливої пихатості, майстерне використання кількаразове повторюваного лейтмотиву (лейтмотив дощу в романі «Прощавай, зброе!»), природний діалог, майстерність зображення деталі, що говорить, («теорія айсберга»).

У Хемінгуея доля невблаганна до персонажів не тільки у військовій обстановці. Причиною загибелі може стати гангрена, викликана дріб'язковою подряпиною, або нещасний випадок на полюванні. Так чи інакше, треба непохитно

приймати удари, що обрушуються на тебе, вважав письменник, вступати в сутичку з долею і не боятися поразки. Адже головне це зберегти людську гідність, не упасти духом. Улюблені герої Хемінгуея тореро, мисливці, боксери, революціонери, бійці-добровольці не скаржаться і не чекають жалю, уміють відповісти ворогові. У сутичці з яким дотримуються правил честі.

Один із ключових добутків Хемінгуея — оповідання «Непереможений» (збірка «Чоловіки без жінок»). Його герой — пристарілий матадор Мануель Гарсія, що веде бій з биком. Бик утикає риг у груди матадора, але той, зібравши всі сили, піднімається з землі і залишається непереможеним. Доля людини — вести боротьбу і залишатися непереможеним. Трагізові буття герої Хемінгуея протиставляють стоїцизм.

Стоїчно, «відкрито дивлячись в обличчя реальності», приймає життя покалічений на війні Джейк Варні («І сходить сонце»); лейтенант Генрі знаходить сили покінчити з війною, захищаючи право на життя і любов («Прощавай, зброе!»); Роберт Джордан віддає своє життя, щоб «фашизм не пройшов» («По кому дзвін»); старий Сантьяго вступає в єдиноборство з акулами, знаючи, що «перемогти людину не можна».

У 20-і рр. Хемінгуей як кореспондент канадської газети «Торонто Стар» відвідав багато європейських країн, стаючи свідком наслідків тієї світової бойні, що він затаврував у романі і оповіданнях; довгий час жив у Парижі серед артистичної богеми (Г. Стайн, Дж. Джойс, Е. Паунд). Успіх романів «І сходить сонце» і «Прощавай, зброе!» забезпечив письменникові матеріальну незалежність. Хемінгуей поселяється на крайньому південному краї США — на острові Кі-Уест у Флориді, не раз виїжджає в Африку, полюючи у саванах Кенії і Конго на левів і носорогів; відвідує Іспанію заради настільки улюбленої ним

кориди, захоплення відбиті в книгах нарисів «Смерть після полудня» (1932) і «Зелені пагорби Африки» (1935). Тема багатства і багатих і їх тлетворного впливу на життя людей блискуче розвинуте в новелах «Недовге щастя Френсіса Макомбера» (1936) і «Снігу Кіліманджаро» (1936), в одному з кращих соціальних романів цих років — «Мати і не мати» (1937).

Відраза Хемінгуей до війни не зробила

його пацифістом. Хемінгуей у своєму ставленні до війни завжди інстинктивно розрізняв її причини і рушійні сили, бачив її соціальну сутність, і, коли в 30-і рр. у Європі став піднімати голову фашизм, Хемінгуей, не коливаючись, встав у ряди борців з погрозою демократії і цінностям гуманізму. У боротьбі з фашизмом він побачив «зовсім іншу», справедливу народну війну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бертольд Брехт. 11 клас. *Всесвітня література №4*, Київ. 2006 р.
2. Волощук Є.В. Зарубіжна література. Підручник хрестоматія 10-11 клас, Київ. 2006 р.
3. Ковбасенко Ю.І. Зарубіжна література. 10-11 клас, Київ. 2018 р.

*Стаття надійшла до редакції
12 жовтня 2025 р*

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

УДК 373.5.015.31:502|504

ПЛАХОТНЮК ВІКТОРІЯ

здобувачка вищої освіти

Науковий керівник: Шевчук Олександра,

*кандидат педагогічних наук, викладач кафедри шкільної педагогіки, психології та окремих методик Комунального закладу вищої освіти
«Вінницький гуманітарно-педагогічний коледж»*

У формуванні поведінкових дій і вчинків школярів щодо природи важливе значення має активізація їх пізнавальної діяльності. Пізнавальна навчальна діяльність спрямована на досягнення результатів через ряд розумових операцій, впливає на розвиток інтелектуальних, емоційних і волевих якостей, отже створює основу для формування у школярів екологічно доцільної поведінки. Організувати подібну діяльність можливо за допомогою комплексу пізнавально-емоційних завдань та ігрових ситуацій, що мають екологічну спрямованість.

Завдання спрямовуються на систематизацію, узагальнення знань про природні взаємозв'язки, норми і правила

поведінки школярів у природі, виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи. Комплекс пізнавально-емоційних завдань дозволяє школярам побачити конкретне середовище існування живих організмів, їх багатосторонні зв'язки та відповідним чином спроектувати свою поведінку в природі. Виконання цих завдань поступово підводить учнів до висновку про необхідність екологічно доцільних дій та вчинків, практичних природоохоронних умінь і навичок для підтримання цілісності природи.

Вправи на усвідомлення особистої причетності до екологічних проблем (прийняття рішень у життєвій ситуації).

Кожна людина свідомо чи несвідомо приймає деякі з тих широких можливостей,